

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΙ – ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

Χρονικό ορόσημο καίριας σημασίας για την υπεράσπιση των δικαιών της Μακεδονίας και του πατριαρχικού ελληνορθόδοξου ποιμνίου αυτής έναντι της ακρότατα βιαίας εθνοφυλετικής (εθνικιστικής) επεκτατικής πολιτικής και προπαγάνδας των σχισματικών Βουλγαροεξαρχικών Κομιτατζήδων, των Σέρβων και των Ρουμάνων (Ρουμανιζόντων) υπήρξε αναμφίβολα η για δεύτερη φορά άνοδος του Ιωακείμ Γ΄ (1901-1912) στον Αποστολικό, Πατριαρχικό και Οικουμενικό Θρόνο της καθαγιασμένης και μαρτυρικώς Εσταυρωμένης Κωνσταντινουπολίτιδος Μητρός Αγίας Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας.

Είχε βέβαια προηγηθεί η κατά το έτος 1872 καταδική της Βουλγαροεξαρχικής Εκκλησίας ως σχισματικής και αντικανονικής, υπό της εν Κωνσταντινουπόλει συγκληθείσας Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, επειδή κατά το έτος 1870 είχε αποκοπεί πραξικοπηματικά από την εκκλησιαστική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η Σύνοδος εκείνη κατεδίκασε τον «εθνοφυλετισμό» ως αίρεση και το Οικουμενικό Πατριαρχείο αγωνιζόμενο με τις κατά τόπους Ιερές Μητροπόλεις του στη Μακεδονία υπέρ της προστασίας του δεινώς δοκιμαζόμενου και απηνώς διωκόμενου ποιμνίου του από τις ξένες προπαγάνδες, ήτοι των Βουλγαροεξαρχικών, Σερβών και Ρουμάνων, πρόσφερε εκατόμβη θυσιασθέντων κληρικών του, Αρχιερέων, Ιερέων και μοναχών, για την σωτηρία της Μακεδονίας. Όλη την περίοδο εκείνη, κυρίως όμως μετά τον αποτυχημένο ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, άρχισε ο όρος «εξαρχικός» να ταυτίζεται με τον Βούλγαρο, ενώ ο όρος «πατριαρχικός» με τον Έλληνα.

Η από το 1870 και έως το 1904 εφαρμοζόμενη ήπια προπαγανδιστική πολιτική τακτική των Βουλγαροεξαρχικών, Σερβών και Ρουμάνων εστίαζετο κυρίως στην ύπουλη προσέλκυση του πατριαρχικού ποιμνίου των Μητροπόλεων της Μακεδονίας είτε μέσω της ιδρύσεως και λειτουργίας νέων σχολείων, είτε μέσω της παρανόμου καταλήψεως των ήδη υπάρχοντων ελληνικών σχολείων, όπου δίδασκαν δικοί τους δάσκαλοι στην βουλγαρική, σερβική και ρουμανική γλώσσα προκειμένου να πείσουν τους μαθητές ότι δεν ήταν Έλληνες. Παράλληλα καταλαμβάνονταν παρανόμως οι εκκλησίες των Ελλήνων στις οποίες τοποθετούσαν ως λειτουργούς δικούς τους ιερείς, οι οποίοι τελούσαν την θεία λειτουργία και κάθε ιεροπραξία στην βουλγαρική ή σερβική γλώσσα. Σε πολλές άλλες περιπτώσεις οι Βούλγαροι, Σέρβοι και Ρουμάνοι εκμεταλλευόμενοι την πενία των Ελλήνων της Μακεδονίας προσπαθούσαν να εξαγοράσουν την εθνική συνείδησή τους με το δέλεαρ των χρημάτων. Η λεγόμενη ένοπλη φάση του Μακεδονικού Αγώνος (1904-1908) ανέδειξε το ακατάβλητο φρόνημα και τον γνήσιο πατριωτισμό των πατριαρχικών κληρικών της Μακεδονίας, οι οποίοι συνέβαλαν τα μέγιστα στην αίσια έκβασή του κατά το έτος 1908, καθώς πολλοί εξ αυτών έπεσαν θυσιασθέντες υπέρ πίστεως και πατρίδος, και αναδείχθησαν πρόμαχοι του Ελληνισμού της Μακεδονίας μέχρι της τελικής δικαιώσεως του αγώνος τους.

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ με την διορατικότητα που τον διέκρινε, είχε αντιληφθεί ότι η κατάσταση στις μητροπολιτικές επαρχίες του θρόνου στην πολύπαθη και μαρτυρική Μακεδονία ήταν απελπιστική και ο κίνδυνος για την οριστική απώλεια του πατριαρχικού ποιμνίου του ήταν άμεσος. Τότε ακριβώς γίνεται η μεγάλη μεταστροφή στην εκκλησιαστική πολιτική στρατηγική του Οικουμενικού Πατριαρχείου έναντι των Βουλγάρων,

Σέρβων και Ρουμάνων με αντικειμενικό στόχο την υπεράσπιση του ψυχορραγούντος ελληνορθόδοξου πατριαρχικού ποιμνίου στις επαρχίες της Μακεδονίας όχι επί τη βάσει της εθναρχικής, αλλά της εθνικής εκκλησιαστικής τακτικής και συστηματικής αντιμετώπισης του εθνικιστικού (εθνοφυλετικού) ιμπεριαλισμού των ομόδοξων βαλκανικών λαών έναντι της ελληνικής Μακεδονίας.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ εκλέγει συνοδικώς και αποστέλλει νέους, δυναμικούς, γνήσιους πατριώτες και μορφωμένους Αρχιερείς στις εκκλησιαστικές επαρχίες του θρόνου σε όλη την Μακεδονία. Ο Πατριάρχης ε γνώριζε καλώς ότι οι νέοι εκείνοι Αρχιερείς διέθεταν τόλμη, θάρρος και αυτοθυσιαστικό πνεύμα για να μπορέσουν να σταθούν με γενναιότητα, ακμαίο φρόνημα και αυταπάρνηση ζωής πλησίον του φρικτά δοκιμαζόμενου ποιμνίου του Πατριαρχείου στις χειμαζόμενες επαρχίες του στη Μακεδονία. Αξίζει να αναφερθεί ότι την ίδια τακτική είχε ακολουθήσει, αν και σε πιο περιορισμένο βαθμό και ένταση, και ο προκάτοχος του Ιωακείμ Γ΄, αοίδιμος Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντίνος ο Ε΄ (1897-1901).

Τόσο κατά τις παραμονές όσο και κατά την αποκορύφωση της ενόπλου φάσεως του Μακεδονικού Αγώνος (1904-1908) εθναρχούσαν οι παρακάτω πατριαρχικοί Αρχιερείς: Ο Αλέξανδρος Ρηγόπουλος στη Θεσσαλονίκη, ο Γερμανός Καραβαγγέλης στην Καστοριά, ο Ιωακείμ Φορόπουλος στο Μοναστήρι, ο Χρυσόστομος Καλαφάτης στη Δράμα (εθνοϊερομάρτυρας Σμύρνης), ο Φώτιος Καλπίδης στην Κορυτσά (εθνομάρτυς), ο Αιμιλιανός Λαζαρίδης στην Επισκοπή Πέτρας και έπειτα στα Γρεβενά (εθνομάρτυς), ο Σεραφείμ Σκαρούλης στη Σιάτιστα, στην Κοζάνη ο Κωνσταντίνος Ματουλόπουλος αρχικά και έπειτα ο Φώτιος Μανιάτης, ο Ειρηναίος Παντολέοντος αρχικά στο Μελένικο και έπειτα ο ίδιος στη Μητρόπολη Κασσανδρείας, ο Θεοδώρητος αρχικά στο Μελένικο και ο ίδιος έπειτα στο Νευροκόπι, ο Γρηγόριος Ωρολογάς στη Στρώμνιτσα (εθνομάρτυς Κυδωνιών), στις Σέρρες αρχικά ο Γρηγόριος Ζερβουδάκης και έπειτα ο Απόστολος Χριστοδούλου, στην Πολυανή (Δοϊράνη) αρχικά ο Φώτιος Παγιώτας και έπειτα ο Παρθένιος, στο Κίτρος (Κατερίνη) ο Παρθένιος, στην Ξάνθη ο Ιωακείμ Σγουρός και στο Δυρράχιο ο Προκόπιος. Παράλληλα, δεκάδες υπήρξαν οι ιερομόναχοι, ιερείς και μοναχοί, οι οποίοι αγωνίσθηκαν σθεναρώς καθόλη την διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνος αντισταθύνοντας στην εθνικιστική ανθελληνική πολιτική των Βουλγαροεξαρχικών, Σέρβων και Ρουμάνων, και θυσιασθέντες διέσωσαν την ελληνικότητα της Μακεδονίας και του πατριαρχικού ποιμνίου τους.

Στη Δυτική Μακεδονία ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης σε μικρό χρονικό διάστημα είχε γίνει ο εφιάλτης για τους σχισματικούς βουλγαροεξαρχικούς. Καβαλώνοντας το άλογό του και με όπλο Μάλινχερ στον ώμο περιόδευε και εμπύχωνε το πατριαρχικό ποίμνιο της επαρχίας του, άνοιγε τις εκκλησίες και τα σχολεία των Ελλήνων που είχαν καταλάβει παρανόμως και αντικανονικώς οι Βούλγαροι, οι οποίοι πολλές φορές απειράθθησαν να δολοφονήσουν τον ακατάβλητο Μητροπολίτη, αλλά ποτέ δεν το επέτυχαν. Έγραφε χαρακτηριστικά ο Ίων Δραγούμης για τον Γερμανό Καραβαγγέλη: *«Ήταν ψηλός, ήταν ωραίος. Στεκόταν ορθός και όταν βιάδιζε ήταν σαν να πήγαινε να σώσει την ανθρωπότητα. Τέτοια μάτια είχε, που τραβούσαν τον καθένα που τον έβλεπε και του ερχόταν να τον ακολουθήσει».*

Ο Γερμανός με το ψευδώνυμο *«Κώστας Γεωργίου»* έγραφε συνεχώς υπομνήματα, εκθέσεις και αναφορές προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ και την περί Αυτόν Αγία και Ιερά Σύνοδο, όπως επίσης και στην Ελλάδα, στην κυβέρνηση, στους διπλωμάτες και σε Έλληνες αξιωματικούς για να τους αφυπνίσει υπέρ της σωτηρίας της εσταυρωμένης και δεινώς δοκιμαζόμενης Μακεδονίας, ενώ παράλληλα ο ίδιος ενίσχυε το ποίμνιό του ηθικά και οικονομικά για την επιβίωσή του. Είχε οργανώσει ακόμη και ένοπλα σώματα αμύνης για την απόκρουση των βουλγαροεξαρχικών, οι οποίοι δολοφονούσαν τους απροστάτευτους Έλληνες.

Στις 24 Αυγούστου 1903, σε έκθεσή του προς το Προξενείο Μοναστηρίου έγραφε: «Τα γυναικόπαιδα ευρίσκονται εις απελπιστικήν κατάστασιν διεσκορπισμένα ανά τα όρη άνευ τροφής και επικουρίας. Πολλοί εξ αυτών κατέφυγον εις τας Μονάς Αγίων Αναργύρων και της Κλεισούρας, ευρισκόμεθα δε εις συνεννόησιν να παραδοθώσιν εις την Κυβέρνησιν και να διανεμηθώσιν εις τα πέριξ χωρία. Πανταχόθεν λαμβάνω αναφοράς ικετευτικής των σχισματικών ζητούντων την προστασίαν μας με τον όρον να προσέλθουν εις τους κόλπους της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Φιλοξενώ δε εντός της Μητροπόλεως άνω των 100 προσφύγων εκ των διαφόρων χωρίων». Σε άλλη έγγραφη έκθεσή του προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Γ', στις 4 Μαρτίου 1904, έγραφε: «Παναγιώτατε, συνεπληρώθη πλέον το μέτρον της ημετέρας υπομονής. Ζωήν πλέον δεν έχουσιν οι χριστιανοί ημών εν τω τόπω. Ελευθερία συνειδήσεως δεν υφίσταται πλέον, ασφάλεια ζωής και περιουσίας δεν υπάρχει, τα πάντα ευρίσκονται εις χείρας των δολοφόνων... δεν απέμεινεν πλέον ημίν άλλο τι, ή να διατάξη η σεπτή και λαοφίλητος Αυτής φωνή τους Μητροπολίτας της Μακεδονίας, όπως από συμφώνου παραιτηθώσιν, και αφήσωσιν εις την θέσιν αυτών τους αιμοβόρους λύκνους, όπως ποιμάνωσι τα ασπαίροντα και αιματόφυρτα πτώματα των μαρτύρων του Γένους ημών».

Ο Γερμανός Καραβαγγέλης είχε συγχρόνως να αντιμετωπίσει διμέτωπο αγώνα, τόσο κατά των Βουλγάρων σχισματικών, όσο και κατά των Οθωμανών, οι οποίοι από της πρώτης στιγμής της εγκαταστάσεώς του στην Καστοριά υπονόμειναν την ποιμαντορία του. Ο ίδιος γράφει στα «Απομνημονεύματά» του: «Όταν έφτασα εκεί βρήκα τον τόπο σε άθλια κατάσταση. Ο πόλεμος του 1897 ήταν ακόμη πρόσφατος. Οι Τούρκοι από μίσος για την Ελλάδα υποστήριζαν τας εξαρχικάς αξιώσεις, οι Βούλγαροι επωφελούντο της ψυχολογικής καταστάσεως και ήταν κύριοι του τόπου». Αυτή η συμπεριφορά των οθωμανών συνεχίστηκε και ενετάθη εχθρικός στο πρόσωπο του Μητροπολίτου Γερμανού, ο οποίος ακλόνητος και ακατάβλητος απέκρουε αδιαλείπτως και σε κάθε περίπτωση την βουλγαρική προπαγάνδα και βία.

Όταν άνοιγε με την βία τις εκκλησίες των Ελλήνων που είχαν καταλάβει αντικανονικός οι Βούλγαροι με την ανοχή των οθωμανών, λειτουργούσε έχοντας δίπλα του το όπλο. Όταν εκήρυττε στο ποίμνιο, ενέπνεε, αφύπνιζε και ενίσχυε το ηθικό φρόνημά του λέγοντας: «Παιδιά μου, λέγει ο Χριστός, όστις σε ραπίσει εις την δεξιάν, στρέψον και την άλλην. Λέγει ο Μωσαϊκός νόμος, οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος! Ε, λοιπόν! Σας λέγω και εγώ, σιαγόνα αντί οδόντος! Για την Ορθοδοξία και τον Ελληνισμό! Και ας πέσουν οι αμαρτίες σας όλες στην πλάτη μου».

Όταν ο Τσακαλάροφ πλήρωσε αδρότατα έναν Βούλγαρο δήμιο να δολοφονήσει τον Μητροπολίτη Γερμανό, εκείνος δεν μπόρεσε να πράξει το ανοσιούργημα και απολογούμενος είπε: «Όταν είδα τον Δεσπότη καβάλα στο άλογο, νόμισα πως ήταν ο Αϊ Γιώργης ο Τροπαιοφόρος. Έλαμπε, άστραφτε το πρόσωπό του και έπεσε το όπλο από τα χέρια μου».

Ατρόμητος και ακατάβλητος, όπως γράφει ο Ι. Μαζαράκης – Αινιάν, όταν ο Μητροπολίτης Γερμανός έφθασε στο χωριό Κονοπλάτι, βρέθηκε μπροστά στην άρνηση των σχισματικών βουλγαροεξαρχικών να του παραδώσουν τα κλειδιά της εκκλησίας που είχαν καταλάβει αντικανονικά και με την ανοχή μάλιστα των τοπικών οθωμανικών αρχών. Τότε ο δυναμικός Ιεράρχης αντέδρασε και με τη βοήθεια του Καβάση του, που τον συνόδευε παντού, έσπασε με μπαλτάδες την πόρτα της εκκλησίας και λειτούργησε χωρίς να τον εμποδίσει κανείς. Στο δε χωριό Ζαγορισάνη, οι βουλγαροεξαρχικοί απαιτούσαν να λειτουργήσουν πρώτοι στην εκκλησία κατά την εορτή των Χριστουγέννων. Ο Μητροπολίτης Γερμανός επέμενε όμως και έλαβε ως αρχιερέυς τα κλειδιά της Εκκλησίας. Τα μεσάνυχτα λοιπόν των Χριστουγέννων συνοδευόμενος από τους δικούς του και με τα όπλα στα χέρια εισήλθε στην εκκλησία και

λειτούργησε ενώ οι εξαρχικοί ήταν συγκεντρωμένοι κυκλόθεν. Ουδείς τόλμησε να τον αποδοκιμάσει ή να τον χτυπήσει και έτσι επιβλήθηκε.

Ο Καστοριάς Γερμανός πονούσε το ποίμνιό του και ακατάπαυστα έγραφε προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ υπογραμμίζοντας τα εξής: *«Τι ποιητέον ήδη, Παναγιώτατε, ενώπιον της οικτράς ταύτης καταστάσεως, ην εδημιούργησεν η κακουργία του βουλγαρικού λαού, όστις αποπτύσας πλέον πάντα χαλινόν θείον και ανθρώπινον, εννοεί να επορχήται αναιδώς επί των πτωμάτων των ταλαιπώρων χριστιανών εις την διάθεσιν των κακούργων τούτων στοιχείων; Τίνα παραμυθίαν να επιθέσω εις την αιμάσσουσαν καρδίαν των εκατοντάδων χηρών και ορφανών, άτινα, εστερημένα των πάντων, τρέφονται διά των δακρύων της στερήσεως και κακουχίας, και βλέπouσι τους δολοφόνους των συγγενών των ασυστόλως και αναιδώς βαδίζοντας επί το αίμα των γονέων, συζύγων και αδελφών;».*

Ο ακατάβλητος Ιεράρχης σε άλλη επιστολή του προς τον Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ΄ έγραφε αγανακτισμένος: *«Λαός βάρβαρος και αγνώμων, του Κρούμου αντάξιον θρέμμα, και των κατορθωμάτων εκείνου εφάμιλλος μιμητής, βεβαμμένας τας χείρας εις το αίμα μυριάδων μαρτύρων, και ως άλλη αιμοδιψής ύαινα, ακόρεστον τρέφουσα βουλιμίαν ανθρωπίνων πτωμάτων, διέρρηξε τους θρίγκους θείων και ανθρωπίνων νόμων, τον φόβον του Θεού, την ευσέβειαν, την τιμήν, τον ανθρωπισμόν... αντί να ευγνωμονήση προς την Μεγάλην του Χριστού Εκκλησίαν και το ευλογημένον Γένος ημών.. εκίνησε την πτέρναν κατά του ευεργέτου, προσφέρων ημίν αντί του μάννα χολήν, αντί του ύδατος όξος, και εμπήξας την σπάθην εις τα στήθη εκείνων, εις ους οφείλουσι την ζωήν, εκήρυξε πόλεμον εξοντώσεως ο Βάρβαρος... Και ωσει μη αρκούν αι πικραί αύται δοκιμασίαι θηριώδους αχαριστίας και βαρβαρότητος, αυτοί ούτοι οι δήμιοι της Μακεδονίας, οι εμπρησταί και δολοφόνοι του πολιτισμού, θέλοντες να αποπλανήσωσι την δημοσίαν γνώμην, ετόνισαν φιλιππικούς καθ' ημών διά τινων μισθάρνων οργάνων του ευρωπαϊκού τύπου μυρία ψεύδη επινοούντες και τεχναζόμενοι καθ' ημών, και προς επικάλυψιν της αισχύνης αυτών μεταμφιεζόμενοι υπό προβάτου δοράν αυτοί οι αιμοχαρείς τίγρεις και πρωτοφανείς κακούργοι της ανθρωπότητος».*

Κατά την 13ην Οκτωβρίου του 1904 ο θάνατος του υπέρμαχου μακεδονομάχου ήρωος Παύλου Μελά, τον οποίο ως παιδίον του αγαπούσε και εστήριζε ο Καστοριάς Γερμανός, υπήρξε ορόσημο για την πορεία του Μακεδονικού Αγώνος. Δεν επτόησε όμως τον Μητροπολίτη Γερμανό, ο οποίος κατά τον ενταφιασμό του στο βυζαντινό παρεκκλήσιο των Ταξιαρχών στην Καστοριά ανεφώνησε: *«Ο Παύλος Μελάς δεν πέθανε. Τώρα αρχίζει η πραγματική του ζωή. Η θυσία του θα εμπνεύσει όλους, μικρούς – μεγάλους. Ο Αγώνας θα φουντώσει ως την επιτυχία».*

Όλη η παραπάνω δράση του Μητροπολίτου Γερμανού είχε ως αποτέλεσμα να εξοριστεί από την Καστοριά, κατά τον Μάιο του 1907, ύστερα και από τις ασκηθείσες πιέσεις των πρεσβευτών της Ρωσίας και της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και των Βουλγάρων στην Υψηλή Πύλη και δι' αυτής στον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄. Την ίδια οδό της εξορίας λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 1907, ακολούθησε και ο μακεδονομάχος Ιεράρχης, ο Δράμας Χρυσόστομος, ο οποίος ευχόμενος στον Καστοριάς Γερμανό για την δοκιμασία της εξορίας του, έγραφε: *«σθένος και στήθος τοιούτον, οποίον αντετάξατε επί του πεδίου της μάχης. Δαφνοστεφής ανεχωρήσατε εκ Μακεδονίας. Αι δάφναι αύται ποτέ να μη μαρανθώσιν επί της δεδοξασμένης κεφαλής σας και αγωνισάμενος εν τη Συνόδω τον καλόν αγώνα να αξιωθής και πολυτιμότερου στεφάνου εκ λίθων τιμίων εκ μέρους όλων των Πανελλήνων. Καλήν δύναμιν...».* Και πράγματι ο Γερμανός Καραβαγγέλης και ως Μητροπολίτης Αμασειάς (1910- 1923) εδόξασε και ετίμησε το Γένος και το Πατριαρχείο στον μαρτυρικό ελληνικό Πόντο.

Το πρώτο *«Ιερόν σφάγιον»* από τους μακεδονομάχους Μητροπολίτες του Πατριαρχείου ήταν ο Εθνομάρτυρας Μητροπολίτης Κορυτσάς Φώτιος (Καλπίδης), ο οποίος μαρτυρικός

ετελεύτησε την ζωήν του καθώς η δράση του εναντίον των Βουλγαροεξαρχικών και Αλβανών, είχε προκαλέσει τους ανθέλληνες εχθρούς του, οι οποίοι και τον εθανάτωσαν. Τότε ο Δράμας Χρυσόστομος (μετέπειτα εθνοϊερομάρτυς Σμύρνης +1922) έγραψε προς τον Μέγαν Χαρτοφύλακα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Μανουήλ Γεδεών: *«Έκλαυσα, έκλαυσα ως παιδίον μικρόν για τον οικτρόν θάνατον του αδελφού Φωτίου. Αιωνία η μνήμη του. Τις οίδε και οποίους άλλους αδελφούς και ίσως – ίσως και τον γράφοντα αυτόν αναμένει η αυτή τύχη»*. Όντως προφητική η γραφή για το μαρτυρικό μέλλον του στην Σμύρνη.

Ειδικότερα στη Δράμα ο νέος και δυναμικός Μητροπολίτης Χρυσόστομος (Καλαφάτης) από της πρώτης στιγμής έδωσε το σαφές στίγμα των προθέσεων του απέναντι των σχισματικών Βουλγαροεξαρχικών και άρχισε τις περιοδείες του σε όλες τις ενορίες της Μητροπολιτικής του επαρχίας επαναφέροντας στους κόλπους του Πατριαρχείου το ένα μετά το άλλο όλα τα χωριά που είχαν υπαχθεί προηγουμένως στην σχισματική βουλγαρική εξουσία. Ατρόμητος, ακατάβλητος και θαρραλέος έφθασε να βροντοφωνάξει την 19η Οκτωβρίου 1903, όταν λειτουργούσε στο χωριό Ζύρνοβο, όπου τον υποδέχθηκε ο λαός ως Μεσσία: *«Πωλησάτω τα ιμάτια αυτού και τα υπάρχοντα αυτού και αγορασάτω μάχαιραν»*. Ο Δράμας Χρυσόστομος όρκιζε τα μέλη του αντάρτικου Ελληνικού σώματος (Οργάνωση Ελληνικού Κομιτάτου) με τον εξής όρκο: *«Ορκίζομαι επί του Ιερού Ευαγγελίου, να φυλάττω παν ό,τι αφορά την οργάνωσιν του Ελληνικού Κομιτάτου, να υπερασπίζω αυτήν μέχρι θανάτου, να μην προβαίνω εις ουδεμίαν ενέργειαν άνευ εγκρίσεων της και με κίνδυνον της ζωής μου, να εκτελώ τας διαταγάς της. Εγγύησις του όρκου μου ας είναι η ζωή μου και η τιμή μου, μάρτυς μου δε ο Παντοδύναμος Θεός»*. Σημειωτέον ότι συνεργάτης του Μητροπολίτου Χρυσόστομου υπήρξε και ο ευπατριδής Ίων Δραγούμης, ο οποίος προσέφερε τα μέγιστα υπέρ των δικαίων του Μακεδονικού Ελληνισμού.

Όλες οι ενέργειες του Χρυσόστομου οδήγησαν τον οθωμανό Γενικό Επιθεωρητή των Βιλαετιών της Μακεδονίας και του Μοναστηρίου να πει στον Έλληνα Πρόξενο των Σερρών Σαχτούρη: *«Ο Μητροπολίτης Δράμας ξέφυγε από κάθε χαλινό, ύψωσε την ελληνική σημαία της επανάστασεως και της καταλύσεως του καθεστώτος και περιερχόμενος την περιφέρεια εξεγείρει τους πληθυσμούς, συνεννοείται με τους Έλληνες αντάρτες και τους ωθεί όχι μόνο ενάντια στους Βουλγάρους, αλλά και ενάντια στους Οθωμανούς»*.

Την 28^η Οκτωβρίου 1903, όταν ο Χρυσόστομος ευρέθη στη Νούσκα, απέστειλε την εκ βάθους ψυχής παρακάτω επιστολή του προς τον Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ', στην οποία με πόνο έγραφε: *«Παναγιώτατε Δέσποτα... Ιδού εν μέσω οίων ολοθρευτών και ανιέρων τεράτων διαβιούμεν. Παναγιώτατε, ιδού οίων απανθρώπων μέσων, και εν οία ιερά στιγμή, γίνεται χρήσις παρά τοις ανθρώποις του βουλγαρισμού προς παντελή εξολόθρευσιν και εξαφανισμόν του ευσεβούς ημών Γένους. Το ποτήριον των πικρών θανάτων, ους καθ' εκάστην θανατούμεθα, δεν εξηντλήθη και δεν εκενώθη έτι, Παναγιώτατε; και επέπρωτο άρα οι ποιμένες του Ορθόδοξου λαού ουδέν άλλο να έχωμεν ενταύθα καθήκον, ειμή να θρηνώμεν τους κατά πάσαν ώραν δολοφονουμένους και κατακρεουργημένους νεκρούς των προκρίτων του Γένους. Ει τις αγάπη εν Χριστώ, ει τι παραμύθιον, ει τινα σπλάχνα οικτιρμών, ευδοκήσατε, Παναγιώτατε, και διά σεβασμίας πατριαρχικής επιστολής παραμυθήσατε τους απέλπιδας και απεγνωσμένους Χριστιανούς...»*.

Η αποτελεσματικότητα της εθνικής και εκκλησιαστικής δράσεως του Χρυσόστομου εφάνη περίτρανα στην περίπτωση της επιστροφής των κατοίκων του χωριού Βώλακας στους κόλπους του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η εκεί σφιγγοφωλέα των σχισματικών βουλγαροεξαρχικών διελύθη από τον Ιεράρχη και ο λαός ανεύρε το θάρρος να αποτινάξει το εθνοφυλετικό (εθνικιστικό) βουλγαρικό άχθος. Ο ίδιος ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος γράφει στο προσωπικό του ημερολόγιο: *«... η τετραήμερος εκεί διαμονή μου, συνετέλεσεν ώστε πάντες σωρηδόν, μηδενός εξαιρουμένου, να προσέλθωσι τη Ορθοδοξία και να*

αναγνωρίσωσιν με κανονικόν αυτών αρχιερέα. Συγκομίσαντες δε τα βιβλία αυτών, τα σλαβικά και τα βουλγαρικά, παρέδωκάν μοι, ίνα τα εξαφανίσω. Επίσης παρέδωκαν και όλον τον κηρόν ον είχαν προς χρήσιν των και όλα τα μέχρι τούδε προσενεχθέντα τη Εκκλησία αφιερώματα. Και ούτω σήμερον εν ενί στόματι και μιά καρδιά και με χείλος εν, εν μιά πίστει, τη Ορθοδόξω, προσκυνείται εν Βολάκω ο εν Τριάδι Θεός των Χριστιανών».

Μνημειώδες υπήρξε το κείμενο που απέστειλε ο υπέρμαχος του Μακεδονικού Ελληνισμού Χρυσόστομος προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ και αφορούσε την «Ελληνικότητα» της Μακεδονίας από ιστορικής απόψεως. Το κείμενο αυτό είναι ιδιαίτερα επίκαιρο και σήμερα που οι ανιστόρητες διεκδικήσεις των Σκοπιανών σε βάρος της Ελληνικής Μακεδονίας εντείνονται. Έγραφε τότε ο ακατάβλητος πατριαρχικός Ιεράρχης: «Παναγιώτατε Δέσποτα, ίνα εκτιμηθή δεόντως η ακατάβλητος και απαράμμιλος δύναμις της ημετέρας φυλής ενταύθα, αρκεί να είπωμεν ότι τα θύματα κατισχύουσι των δημίων των, ότι το αίμα των εθνομαρτύρων της Μακεδονικής Γης εγένετο σπορά παραγαγούσα υπεράφθονον βλάστησιν και πολλαπλασιασμόν των ημετέρων, ότι τα ανόσια πυρά δι' ων επεζήτησαν καίοντες τους ημετέρους ιερείς και διδασκάλους, τα σχολεία, τας εκκλησίας και τα χωρία ημών, ίνα εξαφανίσωσι το μνημόσυνον ημών από της γης, αυτά τα ανόσια πυρά κατέκαυσαν και εδεκάτισαν αυτούς τούτους τους εμπρηστάς ημών και δολοφόνους, οίτινες βαρέως νυν συναισθάνονται ότι παρά πάσας ταύτας τας βδελυρίας και τα φρίκην προκαλούντα ανοσιουργήματά των, κατ' ουδέν το έδαφος δι' αυτούς εκαθαρίσθη και ουδέν βήμα ποδός εχώρησαν προς τα εμπρός. Ταύτα δε πάντα εγένοντο και γίνονται και θα γίνωνται τοιουτοτρόπως διά τον απλούστατον λόγον, ότι η κυρίως Μακεδονία ην και έστι και έσται χώρα καθαρώς Ελληνική, ήτις, ίνα καταστή Βουλγαρική, ή αφ' ενός μεν να στραγγαλισθή η ιστορία και η εθνογραφία, αφ' ετέρου δε να εξολοθρευθώσιν ούτε περισσότερα ούτε ολιγώτερα ή τα ¾ του λοιπού πληθυσμού αυτής και να κατασκαφώσιν όλα τα σχολεία και αι εκκλησΐαι και σύμψασαι, μηδεμιάς εξαιρουμένης, αι κεντρικάί πόλεις της Μακεδονίας, ούσαι αποκλειστικώς ελληνικάί και επί τέλους να παραδοθώσιν εις το πυρ και τας φλόγας όλα τα μνημεία, αρχαία, βυζαντινά, νεώτερα, μηδ' ενός εξαιρουμένου, χωρίς να φεισθή τις μετ' αυτών των εν τοις σπλάγχνοις της γης κρατουμένων, άτινα η σκαπάνη των αρχαιολόγων πολυάριθμα καθ' εκάστην ανασύρει εκ των εγκάτων της γης και άτινα πάντα είναι ελληνικά, και τότε, αλλά μόνον τότε, όταν σβεσθώσιν όλα τα φώτα της ιστορίας και της στατιστικής, της γεωγραφίας και της επιστήμης, τότε, όταν η Μακεδονία καταστή απ' άκρου εις άκρον εν μέγα κοιμητήριον νεκρών, μία αγρία έρημος, μία χώρα ερέβους άνευ ιστορίας, άνευ παρελθόντος, άνευ παρόντος, άνευ μέλλοντος, θα καταστή και χώρα Βουλγαρική».

Η εθνική δράση του Ιεράρχου προκάλεσε την αντίδραση των Βουλγάρων, Οθωμανών και των Άγγλων (λιγότερο των Αυστριακών, των Ρώσων και των Γάλλων). Όταν αρχικά οι τοπικές οθωμανικές αρχές του απαγόρευσαν τις περιοδείες στις ενορίες της επαρχίας του, ο Χρυσόστομος απάντησε απερίφραστα: «για την εκτέλεση των ιερών καθηκόντων μου λαμβάνω διαταγές μόνο από τον Οικουμενικό Πατριάρχη». Τις ημέρες εκείνες γράφει προς τον φίλο του Αρμάνδο Ποτέν, Επιτετραμμένο της Ελλάδος στην Κωνσταντινούπολη: «...Ηδη απειλούμαι να εκδιωχθώ βία εντεύθεν και υπό κουστωδιάν... και εν περιπτώσει καθ' ην το παν ήθελεν απωλεσθή δι' εμέ, όσον αφορά την Δράμαν, ενεργήσατε ίνα μετατεθώ εις Αδριανούπολιν, όπως τουλάχιστον δυνηθώ ν' αγωνισθώ εκ νέου, εν τη πρώτη γραμμή του πυρός και, εν ή περιπτώσει ήθελον πέσει, να πέσω τουλάχιστον ως αετός και ουχί ν' αποθάνω ως όρνις εν τινι ορνιθώνι της Ανατολής ή αλλαχού. Εννοείτε, αγαπητέ μου, τι σας ζητώ; Ένα Σταυρόν, αλλ' ένα μεγάλον Σταυρόν, ένα Σταυρόν επί του οποίου θα δοκιμάσω ευχαρίστησιν καθηλούμενος και μη έχων έτερον τι να δώσω προς σωτηρίαν της ημετέρας λατρευτής Πατρίδος, ας δώσω το αίμα μας. Ούτως εννώ το επ' εμοί την ζωήν και την Αρχιερωσύνην».

Ο μαρτυρικός Χρυσόστομος εξορίστηκε υπό τις αφόρητες πιέσεις της Υψηλής Πύλης και απεμακρύνθη, αρχικώς, για ένα έτος από την Μητρόπολη Δράμας (1907-1908) και για

δεύτερη φορά, οριστικώς, τον Ιούνιο του 1909, για να εκλεγεί το 1910 νέος Μητροπολίτης Σμύρνης, όπου μαρτυρικώς ετελεύτησε (+1922).

Όταν ο Μακεδονομάχος Ιεράρχης του Πατριαρχείου αναχωρούσε από την λατρευτή του Δράμα, έγραφε προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ': «*Παναγιώτατε Δέσποτα, είμαι ευτυχής διότι έπεσα εν τη εκτελέσει του καθήκοντος, το οποίον μοι ενεπιστεύθη η Μητηρ Εκκλησία. Εστάλην εν τω μέσω ποιμνίου το οποίον πολλά υπέφερεν και εξακολουθεί να υποφέρει. Εστάλην όπως στηρίξω τας καρδίας των ανθρώπων εκείνων ων η ζωή είχεν εξαρτηθή από την μάχαιραν των πολεμίων του Γένους και της Εκκλησίας μας. Οι άνθρωποι αυτοί είδον τους φιλάτους των δολοφονημένους από τα όργανα των Βουλγαρικών Κομιτάτων. Οι πλείστοι είχαν και από εν νωπόν πένθος. Εύρον αυτούς αναξιοπαθούντας και έκαμα ό,τι οι ασθενείς μου δυνάμεις μοι επέτρεπον να κάμω. Και εάν σήμεραν λυπούμαι, διότι αφήνω την επαρχίαν ταύτην, λυπούμαι, διότι αφήνω ημιτελές το έργον της περιφρουρήσεως, της εμψυχώσεως του ποιμνίου μου, το οποίον καταδιώκεται σήμεραν πανταχόθεν...».*

Στο ιστορικό Μοναστήρι, πολυπόθητο «μήλον της έριδος» για τους βουλγαροεξαρχικούς, που από το 1912 ανήκει στην επικράτεια της Σερβίας, υπήρχαν οι νευραλγικής σημασίας Μητροπόλεις της Πελαγονείας με έδρα το Μοναστήρι και εκείνη των Πρεσπών και Αχριδών με έδρα το Κρούσοβο, όπου σε αμφοτέρες χτυπούσε ακμαία και ακατάβλητη η καρδιά του Μακεδονικού Ελληνισμού.

Ήδη από τον Απρίλιο του 1903 ο Πελαγονείας Αμβρόσιος αντιμετώπιζοντας τις βιαιότητες των σχισματικών βουλγαροεξαρχικών έγραφε στον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ': «*Δεν πρέπει, Παναγιώτατε, να παρασιωπήσω, διότι αδικώ το έθνος μου, προδίδω την θρησκείαν μου, απιστώ εις το Βασίλειον Κράτος, ότι από της 24 Φεβρουαρίου μέχρι σήμεραν, εν ταις υποδιοικήσεσι Μοναστηρίου, Πριλάπου και Αχρίδος συνέβησαν υπερεκατόν φόνοι παρά των Βουλγάρων ληστανταρτών κατά χριστιανών Ορθοδόξων και Μουσουλμάνων, διά τρόπου συγερού και αποτροπαίου θανατωθέντων... ο κίνδυνος, ον διατρέχομεν ενταύθα ως Εκκλησία και Γένος είνε ουχί τις τυχαίος και συνήθης. Η ακώλυτος των κομιτάτων δράσις, η μη ευμενής προς ημάς συμπεριφορά της Σεβαστής Κυβερνήσεως, μάλλον δ' ειπείν η σύγχυσις των ημετέρων προς τους σχισματικούς, προσημαίνει την επικειμένην εξόντωσιν της Ορθοδοξίας εντεύθεν και την εγκατάλειψιν των Ορθοδόξων Μητροπολιτών άνευ ή λίαν ασθενούς και ευαριθμοτάτου ποιμνίου. Εφ'ω και εκ καθήκοντος επικαλούμαι την σύντονον της Μητρός Εκκλησίας αντίληψιν, ης άνευ ομολογώ ότι αδυνατούμεν να αντιστώμεν εις τον επερχόμενον κίνδυνον αθρόον».*

Ο Μητροπολίτης Πρεσπών και Αχριδών Άνθιμος αντιμετώπιζε συγχρόνως προς την εθνικιστική δράση των βουλγαροεξαρχικών και την προπαγάνδα των ρουμουνιζόντων, οι οποίοι ήθελαν να προσελκύσουν και να υποτάξουν τους Έλληνες βλαχοφώνους. Τον Ιανουάριο του 1906 έγραφε μεταξύ άλλων στον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' και τα εξής: «*Παναγιώτατε Δέσποτα, μετά συνοχής καρδίας γνωρίζω τη Μητρί Εκκλησία την δεινήν και απέλπιδα θέσιν, εις ην περίφοβοι περιήλθον και οι αλλαχού μεν προπάντων όμως οι εν Κρουσόβω Ορθόδοξοι συνεπεία της ακατανομάστου θρασυτάτης των ρουμανιζόντων πολιτείας. Οι την προσωνυμίαν του Χριστιανού φέροντες και προς εξαπάτησιν των αρχών Πατριαρχικοί αυτοκαλούμενοι Ρουμούνοι, διά των εξωλεστάτων μισθαρνικών αυτών οργάνων αναφανδόν περιτρέχοντες νύκτωρ και μεθ' ημέρας τας Ορθοδόξους οικίας, θάνατον απειλούσι και πυρ κατά παντός μη συμμεριζομένου τα φυλετικά αυτών φρονήματα και μη συμμορφουμένου προς τας διαταγάς αυτών του να αποδιώξωσι δηλονότι τον Έλληνα ιερέα και προσλάβωσι Βουλγαρον τοιούτον ή Ρουμανίζοντα. Περί τας τριάκοντα αριθμούνται αι ουτωσί μέχρι τούδε απειλούμεναι οικογένειαι, αίτινες, βλέπουσαι έστιν ότε εκτελουμένας και πραγματοποιιούμενας ατιμωρητεί τας απειλάς των λαοφθόρων τούτων τεράτων και εκβρασμάτων της κοινωνίας, δεν τολμώσιν εκ φόβου και τρόμου ουδέ εις την επιτόπιον να ανενεχθώσιν αρχήν. Των Βουλγάρων κατά γε το παρόν ύπουλον επιδεικνυμένων*

αδιαφορίαν και εφεκτικότητα, οι Ρουμούνοι τουναντίον πυρετωδώς καταγωνίζονται όπως καταστήσωσιν εκ παντός τρόπου ελεύθερον το στάδιον των καταχθονίων αυτών ενεργειών, δι' ο και προβαίνουν εις παντοειδείς παρά τη σεβαστή αρχή καταγγελίας, συκοφαντούντες και καταρραδιουργούντες ημετέρους, ους θεωρούσιν ως ματαιούντας και εξουδετερούντας τας ενεργείας αυτών, και οίτινες αμέσως, συλλαμβανόμενοι οδηγούνται εν συνοδεία εις Μοναστήριον, ριπτόμενοι και σηπόμενοι εις τας φυλακάς».

Η κατάσταση στη Μητρόπολη Πελαγονείας μετεβλήθη άρδην κατά το έτος 1903, όταν εξελέγη νέος Μητροπολίτης ο από Μελενίκου Ιωακείμ Φορόπουλος, ο οποίος υπήρξε πνευματικό ανάστημα του Οικουμενικού Πατριάρχου Ιωακείμ Γ'. Από της πρώτης στιγμής ο Ιωακείμ στον εθρονιστήριο λόγο του έλεγε στεντορεία τη φωνή: «Οι φόνοι δεν αραιούσι τα έθνη... τους Έλληνας δεν πσοούσιν αι δολοφονικαί απόπειραι, ουδέ χαλαρούσι το αίσθημα της φιλοπατρίας αι πιέσεις και αι φυλετικά ραδιουργία... τουναντίον πας φόνος αυξάνει το μαρτυρολόγιον των συγχρόνων αγίων, των οπαδών τούτων των θεοφόρων αγίων». Σε άλλη μάλιστα περίσταση, όταν λειτουργούσε, κατά την ώρα του κηρύγματος από την Ωραία Πύλη απερίφραστα έλεγε στο ποίμνιό του: «Δεν σας συμβουλεύω οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος. Αλλά οφθαλμούς αντί οφθαλμού και οδόντας αντί οδόντος».

Ο Μητροπολίτης Ιωακείμ έγινε ο φόβος και ο τρόμος των σχισματικών βουλγαροεξαρχικών. Πριν από την έλευση του Ιωακείμ στο μαρτυρικό Μοναστήρι, όπως γράφει ο Ίων Δραγούμης: «Κρυφά, κρυφά ήρχονταν κάποτε χωριάτες στο Ελληνικό Προξενείο και ζητούσαν συμβουλήν και ο Πρόξενος έλεγε πάντα «υπομονή παιδιά, το ξέρουν κάτω στην Ελλάδα», και όταν πήγαιναν στην Μητρόπολη ο Δεσπότης τους έλεγε: «τα έγγραφα στο Πατριαρχείο». Όταν όμως εξελέγη Μητροπολίτης ο Ιωακείμ όλα έλαβαν άλλη τροπή. Από τους λόγους ο Ιεράρχης πέρασε στη δράση εναντίον των βουλγαροεξαρχικών για να σώσει το ποίμνιό του. Δεν είναι τυχαίο ότι πολλές φορές έστησαν ενέδρα για να τον δολοφονήσουν, αλλά ποτέ δεν το επέτυχαν.

Τον Μάιο του 1906 ο Ιωακείμ γράφει σε αναφορά του προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ: «Έχω ειδήσεις ότι επίκειται η καταστροφή πολλών ορθοδόξων χωρίων μου... το κομιτάτον εξαλείψει πάντα εκ του γεωγραφικού χάρτου της επαρχίας μου» και σε άλλη αναφορά του υπογραμμίζει: «Ο ορίζων λίαν τεθολωμένος» (20 Μαΐου 1906).

Ο μαχητής Ιεράρχης καταγγέλλει τις έκνομες ενέργειες των σχισματικών βουλγαροεξαρχικών στις οθωμανικές αρχές, οι οποίες όμως αρνούνται να επέμβουν. Οι καθηρημένοι κληρικοί του Πατριαρχείου αποτελούν τους πρώτους ιερείς των Βουλγάρων, οι οποίοι ειθισμένοι στην αμαρτία προτρέπουν τους χριστιανούς στην ανομία και επί θρησκευτικού και εκκλησιαστικού ακόμη πεδίου. Αντιδρά ο Ιεράρχης και γράφει: «Φοβερός διωγμός ενέσκηψε κατά των χωρίων της επαρχίας μου... το βουλγαρικό κομιτάτον ώμοσε την εξάλειψιν των Ορθοδόξων εν τη ταπεινή παροικία μου».

Όταν τον Ιούλιο του 1905 οι Βούλγαροι δολοφονούν τους προκρίτους και όλα τα άνω των επτά ετών παιδιά του χωρίου Δοβρομίρ, ο Ιωακείμ παρά τις συστάσεις του Βαλή (νομάρχου) ότι κινδυνεύει, αποφασίζει να μεταβεί στο χωριό για να κλαύσει και θρηνήσει τους νέους εθνομάρτυρες και αργότερα γράφει στον Πατριάρχη Ιωακείμ: «Το θέαμα ήτο τρομακτικόν, διότι τα μαρτυρικά λείψανα έφερον τόσας πληγάς, όσας οπάς έχει το κόσκινον». Σε κάθε περίπτωση καταγγέλλει τα ανοσιουργήματα του βουλγαρικού κομιτάτου στον Πατριάρχη γράφοντας: «Ανάγκη συντόνου ενεργείας όπως έκαστον ορθόδοξον χωρίον φυλάττη στρατός, διότι το κομιτάτον εξαλείψει πάντα εκ του γεωγραφικού χάρτου της επαρχίας μου». Όταν οι Βούλγαροι λεηλατούσαν τους ορθοδόξους ναούς καταστρέφοντας τα ιερά άμφια, τα ιερά βιβλία και τα σκεύη, παρακαλούσε ο ίδιος να σταλούν από το Πατριαρχείο ιερά άμφια: «Έχομεν ανάγκην αμφίων ουχί πολυτελών». Και όταν οι ιερόσυλοι βουλγαροκομιτατζήδες πυρπολούν τα ορθόδοξα μοναστήρια ενημερώνει το Φανάρι ενάγχως: «Πυρποληθήσονται και αι λοιπαί οκτώ μοναί, αι συγκρατούσαι τα πέριξ χωρία εν

τη ορθοδόξω πίστει. Ταύτα εισί τα σχέδια του απαισίου βουλγαρικού Κομιτάτου». Σε προσωπική του επιστολή προς τον λατρευτό του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ φθάνει να αναφωνήσει εν πολλή θλίψει: «Παναγιώτατε, ίλεως δε γένοιτο τοις Ορθοδόξοις ο Κύριος».

Κατά το έτος 1907 παρατηρείται έξαρση της εθνικιστικής μανίας των Βουλγάρων Κομιτατζήδων και ο Ιεράρχης αναφέρει ότι οι σχισματικοί καίουν ζωντανούς ηγουμένους και μοναχούς, καθώς και ότι «έσφαζον δε ως πρόβατα και τους βλαχοφώνους». Με κραυγή αγωνίας σε αναφορά του στις 10 Μαΐου 1907 έγραφε: «ούπω έπαυσεν η επαρχία μου προσφέρουσα θύματα εις τον βωμόν της ορθοδόξου πίστεως», και αλλού: «σώζοι Κύριος τους ορθοδόξους από πυρός, μαχαίρας και επιδρομής αλλοφύλων». Τόσο μεγάλη υπήρξε η απώλεια του ορθοδόξου ποιμνίου ώστε ο Ιωακείμ υψώνει πόνου κραυγή προς το Φανάρι: «εν τοσούτω εξ αίματος πελάγει πλέει, Παναγιώτατε, η άνω Δυτική Μακεδονία και ίδια η ταλαίπωρος παροικία της Πελαγωνείας, ην σώζοι Κύριος από των ελευθερωτών της Μακεδονίας και των υποστηριζόντων αυτούς». Η δράση του Ιωακείμ δεν έγινε ανεκτή από τους Βουλγάρους, οι οποίοι υποστηριζόμενοι από την Υψηλή Πύλη επέτυχαν την απομάκρυνση του Ιωακείμ κατά το 1906 από το ιστορικό Μοναστήρι, ο οποίος έκτοτε παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη μέχρι το θάνατό του κατά το έτος 1909.

Ανάλογη υπήρξε και η εθνική δράση των Μητροπολιτών Μογλενών Ιωαννικίου, του Βοδενών (Εδέσσης) Στεφάνου, του Θεσσαλονίκης Αλεξάνδρου, του Μελενίκου Ειρηναίου, του Σερρών Γρηγορίου, του Στρωμνίσης Γρηγορίου, του Πέτρας Αιμιλιανού, ο οποίος αρχικώς έδρασε ως βοηθός επίσκοπος του Πελαγωνείας Ιωακείμ και αργότερα ως Μητροπολίτης Γρεβενών, όπου το έτος 1911 εμαρτύρησε και απέθανε ως εθνομάρτυς από τους Ρουμανίζοντες και τους εκπροσώπους του Νεοτουρκικού Κομιτάτου. Το 1913 εδολοφονήθη στο Σιδηροκάστρο από τους Βουλγάρους ο εθνομάρτης Μελενίκου Κωνσταντίνος Ασημιάδης και λίγα έτη αργότερα ο εθνομάρτυς Ελευθερουπόλεως Γερμανός Σακελλαρίδης.

Όταν το ελληνικό κράτος ήταν ανύπαρκτο για να σώσει τον Μακεδονικό Ελληνισμό από τους Βουλγαροεξαρχικούς, τους Σέρβους και τους Ρουμάνους, ως ασπίδα προστασίας υψώθηκε το Οικουμενικό Πατριαρχείο με τους ακατάβλητους Μακεδονομάχους Μητροπολίτες του για να σώσει τις εκκλησιαστικές επαρχίες του, που μέχρι και σήμερα υπάγονται σε αυτό. Δικαιώθηκε λοιπόν ο ήρωας Παύλος Μελάς όταν έλεγε: «Πάντοτε κατά τους αγώνες του Έθνους μας προΐστατο η Εκκλησία. Έτσι, τώρα προ πάντων, στην Μακεδονία, ότε κατ' Αυτής κυρίως στρέφονται αι επιθέσεις των εχθρών, η Εκκλησία και πάλιν θα προστατεύση τον Αγώνα». Μα πριν από όλα επαληθεύτηκε η επικήδειος ρήση του υπέρμαχου μακεδονομάχου, Μητροπολίτου Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη, ο οποίος δακρυσμένος εκήρυξε στην κηδεία του εθνομάρτυρος Μητροπολίτου Κορυτσάς Φωτίου, λέγοντας: «Δεν πρέπει να απελπιζόμαστε ποτέ. Χάσαμε τον λατρευτό μας, τον πολύτιμο πνευματικό Πατέρα. Αλλά στη θέση του θα στείλουν άλλον, το ίδιο άξιον και καλόν. Και αν σκοτώσουν κι εκείνον, θα στείλουν άλλον καλύτερο. Κι η θέση ποτέ δεν θα χηρευσει. Γιατί έχουμε Ιεράρχες αφοσιωμένους στο Γένος και στον Αγώνα...».